

**RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ
KS. MGRA LIC. TOMASZA GARWOLIŃSKIEGO**

**„Dawna książka w zbiorach
Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego
Metropolii Warmińskiej *Hosianum* w Olsztynie”.**

Rozprawa doktorska w formie spójnego tematycznie zbioru artykułów
opublikowanych w czasopismach naukowych i rozdziałów w książkach,
przygotowana pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jana Wiśniewskiego
na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
Olsztyn 2017, ss. 384.

„Kultura jest właściwością człowieka, wywodzi się od człowieka i istnieje dla człowieka”. To słowa św. Jana Pawła II. W tym dziele i procesie kultury ważne miejsce ma książka – ów przeznaczony do obiegu publicznego nośnik informacji. Jednak, parafrazując sentencję Terencjusza Maurusa, los książek zależy od pojętności czytelnika. Zresztą życie uczy: „Czytać w kimś, jak w [otwartej] księdze”, to znaczy odgadywać, co ktoś przeżywa, myśli i czuje. A z drugiej strony Adam Mickiewicz napisze z nutką nadziei: „O, gdybym dożył tej pociechy, żeby to księgi zabłądziły pod strzechy”. Na szczególną funkcję książki, a tym samym i biblioteki w historii kultury polskiej, zwracał uwagę Joachim Lelewel, jednakże dopiero Kazimierz Piekarski stał się niestrudzonym pionierem i w pewnym sensie twórcą nauki o książce. Główną jego zasługą było tworzenie nowej metody w badaniach bibliotekoznawczych. Propagowany przezeń postulat wyodrębnienia studiów nad historią książki w samodzielną naukę doczekał się pełnego urzeczywistnienia w XX wieku. To on zwrócił uwagę, że zasadniczą bazę badań nad książką i bibliotekami powinny stanowić księgozbiory kościelne.

Książki gromadzone w klasztorach, przy katedrach, w seminariach duchownych służyły przez lata zakonnikom i kapłanom, nie tylko jako narzędzia rozwoju duchowego, ale także kształcenia, uzupełniania wiedzy, postępu naukowego. Biblioteki dzieliły losy Kościoła i państwa. W czasie kasaty zakonów księgozbiory były przejmowane przez szkoły, uniwersytety, stawały się własnością miast i podstawą tworzenia bibliotek publicznych czy naukowych. Podczas zawieruch wojennych rękopisy, księgi, starodruki były bezmyślnie niszczone lub wywożone. Straty te są nie do określenia i nie do oszacowania.

Wiele bibliotek kościelnych oraz instytucji doczekało się opracowań, bo jest to niezwykle pątrymonium w polskim krajobrazie kulturalnym. Uwzględnione są w bogatych bibliografiach piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych, zestawionych chociażby przez o. Władysława Andrzeja Pabina OFM i Ryszarda Żmudę. Sporo cennych prac ukazuje się również w kolejnych zeszytach serii „Z badań nad polskimi księgozbiórami historycznymi”. Doniosłe są badania prowadzone przez Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych od 1959 roku działający przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II.

Kościelne księgozbiory warmińskie sięgają swoimi korzeniami założonego w 1565 roku Kolegium Jezuickiego w Braniewie. Dawne książki, będące zasadniczym źródłem recenzowanego opracowania, stanowią nie tylko bogaty i interesujący materiał badawczy, ale również ich treść niesie z sobą budujące przykłady życiowe. Ks. mgr lic. Tomasz Garwoliński podjął się ich wieloaspektowego i krytycznego opracowania. Dlatego dobrze się stało - zapewne za sugestią swojego Promotora, ks. prof. dra hab. Jana Wiśniewskiego - że wyniki

badan, zachowane w postaci artykułów, przejrzał krytycznie i zebrał w jedną całość. Ma do tego szczególne prawo, bo jako kustosz dyplomowany, a przy tym sekretarz Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES oraz popularyzator wiedzy o warmińskich inkunabulach i starych drukach, pracuje w szczególnej świątyni twórczego ducha ludzkiego. W Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie pochyla się nad starymi książkami, nad wielowiekowym ludzkim słowem. Po to, aby zrozumieć słowo. To wysiłek, jakiego niektórzy z nas nie są w stanie sobie wyobrazić. Bo grożą nam w naszym świecie takie zjawiska, jak *małpowanie* wiedzy, pustostowie, nadużycie słowa – niewybaczalne grzechy wobec każdego słowa, wobec odbiorców słowa. Zgłębianie zarówno ludzkiego słowa, jak i Słowa Bożego to trudna – bo wymagająca wytrwałości i samozaparcia – praca. Ks. mgr lic. Tomasz Garwoliński, jako bibliotekarz i naukowiec łączy w sobie misję człowieka książki z wiarą w Boże słowo. Bogate w znaczenie staje się w jego życiu powołanie bibliocentryczne – bo centrum jego codziennej pracy stanowią księgi spisywane przez człowieka, ale też centrum jego duchowości stanowią Księgi Bożego Objawienia. Dzieła ludzkie są przypadkowe i przemijające, pomniki zaś pisane swoją wytrwałością współzawodniczą z nieśmiertelnością.

1. Tytuł i problem rozprawy

Autor dysertacji, której tytuł brzmi: „Dawna książka w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej *Hosianum* w Olsztynie”, zapewnia, że podstawową tezę opracowania jest stwierdzenie, iż mimo ogromnego dorobku historiografii wciąż jest wiele do zrobienia w identyfikacji i opracowaniu starych druków w jej zbiorach. A należy w tym miejscu przypomnieć, że dziesięcioletnią kolekcją Biblioteki zajęli się w przeszłości między innymi polscy bibliofile i badacze z Ludwikiem Antonim Birkenmajerem na czele, Szwedzi z Uniwersytetu w Uppsali, kopernikologowie, historycy ze środowiska olsztyńskiego, toruńskiego, krakowskiego, z Osnabrück. Stąd potrzeba niniejszego opracowania, które stanowi podsumowanie dotychczasowych wieloaspektowych badań Autora nad dawną książką z zasobów tej książnicy. Ksiądz Tomasz Garwoliński chce ukazać dzieje warmińskich starych druków i bibliotek, charakterystykę zabytkowego zasobu i przedstawienie zakresu treściowego najciekawszych znaków własnościowych i śladów czytelniczych. Wnosi to nową jakość do istniejącego już stanu badań. Pozwala bowiem na uzyskanie oglądu badanego zagadnienia z różnych punktów naukowego widzenia. Ponadto Autor jest w dobrej sytuacji, bo – jako dyrektor Biblioteki „Hosianum” – ma ułatwiony dostęp do badanego materiału źródłowego (zob. wstęp). Jest to bogactwo gromadzone w bibliotekach warmińskich przez kilka wieków, a teraz troskliwie przez niego pielęgnowane. Więcej, wyrasta ono wręcz do pewnego symbolu trwałości polskiej kultury i nauki oraz dziedzictwa narodowego.

2. Struktura rozprawy

Praca liczy 384 strony. Składa się ze spisu treści, wstępu i zakończenia oraz *clou*, czyli dziewięciu artykułów (rozdziałów) opublikowanych w monografiach wielu autorów i siedmiu artykułów zamieszczonych w czasopismach recenzowanych i punktowanych. Stanowią one rdzeń dysertacji. Ich tematy zostały ułożone przez Autora w następującej kolejności:

1. *Biblioteka biskupów warmińskich w Lidzbarku. Zarys dziejów*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2015), s. 53-66;

2. *Dzieje Biblioteki „Hosianum” (Braniewo-Olsztyn: 1565-2008)*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2008), s. 59-72;
3. *Utracone i zachowane kościelne księgozbiory warmińskie od XVII do XX wieku*, „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” 3 (2015), s. 116-135;
4. *Powojenne dzieje Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Cor Dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565-2015)*, pod red. A. Kopiczko i P. Rabczyńskiego, Olsztyn 2015, s. 471-502;
5. *Charakterystyka zbioru druków z XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 102 (2014), s. 45-65;
6. *Polonika z XVI wieku w Bibliotece „Hosianum”*, w: *Iubilaeum Warmiae et Bibliothecae. Wybrane zagadnienia dotyczące 550. rocznicy przyłączenia Warmii do Polski i 450. rocznicy istnienia Biblioteki „Hosianum”*, pod red. Tomasza Garwolińskiego, Olsztyn 2016, s. 132-189;
7. *Księgi liturgiczne z XV-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie. Przyczynek do badań nad tradycją liturgiczną na Warmii*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2 (2014), s. 27-42;
8. *Stan badań nad odręcznymi zapiskami Mikołaja Kopernika w starych drukach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 3 (2015), s. 409-431;
9. *Analiza księgoznawcza druków z zapiskami Mikołaja Kopernika*, w: *Zapiski Mikołaja Kopernika w drukach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, pod red. Tomasza Garwolińskiego, Olsztyn 2016, s. 27-40;
10. *Oprawa klocka inkunabulów z księgozbioru biskupa Watzenrodego w zbiorach Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie. Z badań nad dorobkiem introligatora toruńskiego Macieja Hadebera*, w: *Tegumentologia polska dzisiaj - Polish Bookbinding Studies Today*, pod red. A. Wagnera, Toruń 2015, s. 107-132;
11. *Wypożyczenie starego druku Agenda Parva do Estonii*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2017), s. 9-22;
12. *Wspólne dziedzictwo. Ekslibrisy i inne znaki własnościowe ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2014), s. 31-44;
13. *Szlakami wyobraźni po mapach dawnych i dawniejszych. Zbiory kartograficzne Biblioteki „Hosianum”*, w: T. Garwoliński, *Zabytkowe zbiory Biblioteki „Hosianum” prezentowane na wystawach współfinansowanych przez Samorząd Olsztyna*, Olsztyn 2016, s. 72-103;
14. *Św. Mikołaj w drukach z XV i XVI wieku Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Św. Mikołaj Biskup Myry w wierze, pobożności, teologii i sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, pod red. K. Parzych-Blakiewicz, Olsztyn 2014, s. 137-148;
15. *Święta Maria Magdalena w drukach z XV i XVI wieku Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Św. Maria Magdalena w wierze, pobożności, teologii i sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, pod red. J. Jezierskiego, K. Parzych-Blakiewicz i P. Rabczyńskiego, Olsztyn 2015, s. 51-72;
16. *Święta Katarzyna w drukach z XV i XVI wieku ze zbiorów Biblioteki „Hosianum”*, w: *Święta Katarzyna Aleksandryjska w wierze, pobożności, teologii i sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna*, pod red. Jacka Jezierskiego, Katarzyny Parzych-Blakiewicz, Pawła Rabczyńskiego, Olsztyn 2016, s. 231-244.

Ks. mgr lic. Tomasz Garwoliński w pierwszej grupie swoich artykułów (nr 1-4) zarysowuje problematykę związaną z dawną książką w kontekście dziejów Biblioteki Biskupiej w Lidzbarku Warmińskim i Biblioteki „Hosianum” na przestrzeni 450 lat. Kolejną grupę artykułów stanowią Jego opracowania, ukazujące odniesienie człowieka do książki, którą on znał, korzystał z niej i był jej posiadaczem (nr 5-13). W końcu przedstawia opracowania najbardziej związane z teologią (duchowością) lub hagiografią – postaci trzech wybranych świętych, występujących w treści starych druków Biblioteki „Hosianum”. W ten sposób Autor dzieli strukturę rozprawy na trzy części.

3. Ocena merytoryczna

Doktorant merytorycznie określił cel omawianej dysertacji, którym jest potrzeba ożywienia badawczej działalności nad zabytkową książką w zbiorach najstarszej, istniejącej na Warmii biblioteki. Artykuły przygotowane przez Autora ukazują bogactwo pól badawczych, kryjących się pod niepozorną i wydawałoby się tak skromną nazwą, jak określenie „dawna książka”, czyli stary druk.

Należy podkreślić obiektywizm ks. mgra lic. Tomasza Gawlińskiego w ocenianiu materiału źródłowego. Jak sam przekonuje: „Ze względu na to, że zasadniczy zrąb zbioru starych druków został zgromadzony w Bibliotece Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie po II wojnie światowej, można sądzić, że ma ona charakter przypadkowy i jako taki przedstawia niewielką wartość jako przedmiot badań dla specjalistów z różnych dziedzin wiedzy” (wstęp). Ale przekonuje też tych samych badaczy, że można w nim znaleźć interesujący materiał, dotyczący głównie dziejów Kościoła w tej części współczesnej Polski i regionu historycznej Warmii, tak bliskiemu Autorowi. I stawia sobie pytania, które pomagają mu w analizie źródeł: kto i jakie księgi gromadził, jaka tematyka interesowała posiadaczy warmińskich księgozbiorów oraz jakie mają one znaczenie dla Kościoła w archidiecezji warmińskiej? Autor nie ukrywa, że omawia dość pobieżnie dzieje i księgozbiory Biblioteki „Hosianum” do 1945 roku. Czyni to jednak świadomie, bo uważa że istnieje dość dużo opracowań na ten temat. Skupia swoją uwagę głównie na okresie powojennym, a jej losy opisuje w oparciu o materiały źródłowe, zdeponowane w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej i przechowywane w dokumentacji bibliotecznej.

Ważny jest osobisty stosunek Autora do omawianych kwestii. Przyznaje, że dbając o ścisłość historyczną, faktograficzną i merytoryczną nie mógł pozostać tylko chłodnym obserwatorem motywowanym zachowaniem jak najbardziej zobiektywizowanych standardów naukowości. Autor nie przyjął postawy badacza, który pochylił się tylko nad drukiem, oprawą, zdobieniami starodruków. W tym kontekście cenna jest Jego analiza stosunku do książki jej odbiorcy – nabywcy, czytelnika, kolekcjonera. Zauważył przy tym, że łożenie znacznych nieraz sum na książki – ich zakup i oprawę – świadczyło o wielkim zainteresowaniu, o pozytywnym do nich odniesieniu. Stąd ważne są również uwagi Autora o śladach jej lektury.

Cenny jest także opis Autora, dotyczący identyfikacji i opracowania rękopiśmiennych zapisków Mikołaja Kopernika w starych drukach Biblioteki „Hosianum”. Od grudnia 2013 roku Autor koordynował osobiście ten projekt badawczy i konserwatorski, ważny na skalę światową. „W trakcie badań powstał zespół metod ujmujących zagadnienie z odmiennych punktów widzenia” – wyjaśnia Autor. „Pierwsza metoda dotyczyła technik paleograficznych, a zatem analizy duktu pisma, kształtu liter (...). Druga metoda to badania filologiczne. (...). Wreszcie trzecia metoda dotyczy samej redakcji tekstu” (s. 418). Zdradza też treść 34 notatek wielkiego astronoma, poczynionych w dziesięciu drukach Biblioteki „Hosianum”, dotyczących prawa kanonicznego, między innymi zagadnień związanych z życiem zakonnym, lichwą, beneficjami kościelnymi, różnicą płci, jurysdykcją biskupią, konsekracją, czy też udzielaniem odpustów (s. 419-430).

Ks. mgr lic. Tomasz Garwoliński, mówiąc o dawnej książce, nie skupił się tylko na jej historii, analizie księgoznawczej i tegumentologicznej, czy też na badaniach proveniencyjnych. Nowatorskiego znaczenia nadaje jego pracy umiejętność połączenia bibliologii z teologią. Biblioteki bowiem są nie tylko „pokarmem dla ducha” i „sanatorium dla umysłu”, ale też narzędziem ewangelizacji. Wyniki studium – zgodnie z zamysłem Autora – ubogacają obydwie nauki. Wpisują się przez to w posoborową wizję teologii rzeczywistości

ziemskich, jako refleksji nad fenomenami doczesności i ich odniesieniami do wartości wiecznych (*Gaudium et spes*, 36-39). Brakowało dotąd takiego dzieła ukazującego tego rodzaju związki. Ponadto, co należy podkreślić, istniejące do tej pory nawet częściowe opracowania innych autorów, odnośnie do starych druków Biblioteki „Hosianum”, nie zawsze interpretowały ten problem w kluczu teologicznym, jaki wydaje się odpowiedni dla tego rodzaju badań.

Przeprowadzone i zaprezentowane w niniejszym opracowaniu wyniki naukowych poszukiwań Autora pozwoliły mu na wyciągnięcie kolejnych wniosków: 1. właściciele księgozbiorów charakteryzowali się wielką kulturą umysłową i szerokimi zainteresowaniami; 2. w zbiorze starodruków najliczniej reprezentowane jest Pismo Święte oraz teksty związane z polemiką religijną i naukową interpretacją zasad wiary, a także rodzime księgi liturgiczne, teksty historyczne, hagiograficzne, patrystyczne i kaznodziejskie.

Po przedstawieniu powyższych pozytywnych ocen strony merytorycznej dysertacji zmuszony jestem, pragnieniem zachowania naukowego obiektywizmu, wyrazić pewne wątpliwości donośnie do powtórzeń niektórych treści w artykułach Autora, publikowanych w czasopiśmie naukowych i fragmentach książek (np. można je zauważyć w artykule pt. *Charakterystyka zbioru druków z XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, s. 45-48). Ponadto Autor wymienia w przypisie 32 wstępu (s. 7) artykuł pt. „*Co kryją w sobie stare druki? Wystawa ciekawostek wydobytych ze starodruków* [„Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2010), s. 215-223], zaliczając go do grupy artykułów, traktujących o odniesieniu człowieka do książki, którą on znał, korzystał z niej i był jej posiadaczem (nr 5-13). Tymczasem nie umieścił go jednak w kanonie swojej dysertacji. Dlaczego nie znalazły się w niej inne artykuły Autora, na przykład: *Dawny widok na Europę. „Cosmographia” Klaudiusza Ptolemeusza w zbiorach Biblioteki WSDMW Hosianum w Olsztynie* [„Bibliotekarz Warmińsko-Mazurski” 1-2 (2014), s. 24-26], albo *Zapiski Mikołaja Kopernika w drukach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, pod red. ks. Tomasza Garwolińskiego, [Olsztyn 2016], czy też *Ochrona zabytkowego księgozbioru Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, w: praca zbiorowa pod red. M. Różańskiego, [Olsztyn 2017]? Przydatny byłby również wykaz skrótów (np. Autor nie ma wyjaśnienia dla IBP). Może też warto częściej używać słowa „Tamże” przy zapisie przypisów (zob. artykuł pt. *Powojenne dzieje Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie*, s. 475-476, 482-485). Te nieśmiałe wątpliwości w sposób zasadniczy nie negują jednak ogólnej pozytywnej oceny strony merytorycznej dysertacji. Są sformułowane w charakterze sugestii i bardziej pod dyskusję, nie mają wszak w zamierzeniach kwestionowania wartości i naukowego znaczenia pracy, przeciwnie – wskazują na zagadnienia, które warto przemyśleć przed szerszą popularyzacją zawartych w niej ustaleń i wyników badawczych. Równie pozytywna jest także ocena jej strony formalnej.

4. Ocena formalna

Strona formalna pracy również nie budzi większych zastrzeżeń. Trzeba przyznać, że ks. mgr lic. Tomasz Garwoliński podjął się problematyki trudnej do opracowania także pod względem wyglądu, układu treści, cytowania i przypisów. Nielatwo przecież merytorycznie, a jednocześnie interesująco, prezentować zbiór starych druków z XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie, który obejmuje 1 559 druków, z czego 24 stanowią druki współpoprawne z inkunabułami, nie są kolekcją jednolitą, przechodziły z rąk do rąk i nie sposób skomentować wszystkich proveniencji. Autorowi się to udało. Przedstawia zbiory, którymi się opiekuje od 1999 roku

(zob. *Powojenne dzieje Biblioteki ...*, s. 493-500) z iście aptekarską dokładnością (zob. *Charakterystyka zbioru druków z XVI wieku ...*, s. 48-61). Poważnym atutem Jego rozprawy jest spokojna i wyważona, mimo zastosowania wielu „technicznych określeń”, narracja. Język dysertacji jest stylowo i gramatycznie poprawny.

Podobne zadania spełniają, wręcz wzorowo opracowane, wprowadzenia do artykułów i ich streszczenia, podawane również w języku angielskim i niemieckim oraz bibliografie. Autor jest tutaj konsekwentny, aby w ten sposób wprowadzać i zachęcać Czytelników do lektury innych części recenzowanej pracy oraz dodatkowych opracowań.

Wartość rozprawy podnosi także bogate udokumentowanie prowadzonych rozważań. Świadczą o tym liczne i treściowo bogate przypisy, wykonane według obowiązujących norm. Niektóre z nich są bardzo obszerne, aby Czytelnicy mogli otrzymać dodatkowe informacje, przy okazji ubogacające też prowadzony przez Autora wywód. W ten sposób otrzymują oni jeszcze szerszy merytoryczny kontekst, a Autor nie przerywa toku samej narracji, utrzymuje jej spójność i logiczność. Dla recenzenta, mieszkającego w Katowicach, ważny stał się szczególnie związany z rodziną Szarffenbergów, księgarzy ze Śląska, których wydawnictwo znalazło się w kolekcji starych druków Biblioteki „Hosianum” (zob. *Polonika z XVI wieku w Bibliotece „Hosianum”*, s. 152-153). Dodatkowym walorem, podnoszącym wartość artykułów i wpływających na jakość dysertacji ks. mgra lic. Tomasza Garwolińskiego, są liczne, podpisane ilustracje, czyli kompozycje treściowo i formalnie związane z tekstem, któremu towarzyszą (zob. wspomniane już *Polonika*, s. 1165-189, czy też artykuły poświęcone oprawie klocka inkunabułów – s. 110-120, exlibrisom – s. 13-40 i dawnym mapom – s. 75-97).

Należy stwierdzić, że także od strony formalnej omawiana dysertacja zasługuje na pozytywną ocenę, co niewątpliwie wpływa na jej ocenę ogólną.

5. Ocena ogólna

Omawiana dysertacja, autorstwa ks. mgra lic. Tomasza Garwolińskiego – przedstawiciela wyjątkowej dyscypliny naukowej, którą można nieoficjalnie nazwać „bibliologią kościelną” – odznacza się wysokimi walorami merytorycznymi i formalnymi. Jest poważnym osiągnięciem historiograficznym, poszerzającym i uściślającym dotychczasową wiedzę w zakresie dawnej książki w zbiorach Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie. Autor wykorzystał w swoich artykułach i rozdziałach, zamieszczanych w latach 2008-2016 w czasopiśmie i książkach o naukowej proweniencji, bardzo bogatą literaturę źródłową. Przy tym obrał i konsekwentnie wcielał w życie właściwą metodę oraz w pełni zrealizował postawiony przed sobą cel badawczy. Można stwierdzić, że ks. mgr lic. Tomasz Garwoliński wykazał się dobrym opanowaniem warsztatu naukowego, czego owocem jest prezentowana rozprawa, która w pełni spełnia wymogi stawiane tego typu pracom. Dlatego też stawiam wniosek o dalsze kontynuowanie przewodu doktorskiego.

ks. Henryk Olszar
Ks. dr hab. Henryk Olszar

Katowice, 23 VIII 2017 r.